

הרי"ז משום קדושה ונקיות ומתקנה, משא"כ בטיבולו במשקה דהרי"ז לטהר ולא לטמא ואין בזה ברכה.

ולכאורה זה מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בהל' מקוואות פ"א ה"ג, דכתב שם הרמב"ם וז"ל, הנוטל ב' ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שניה במים שניים וכו', ומשיג הראב"ד שם, דלא רק בתרומה צריך מים שניים אלא גם בחולין צריך מים שניים, דאפ"ל בזה, דלהרמב"ם הנוטל בחולין אי"ז משום טומאה וטהרה אלא רק מתקנה, וע"כ אי"ז בנט"י בחולין מים שניים, אבל הראב"ד ס"ל דנט"י בחולין הרי"ז ג"כ משום טומאה וטהרה כמו בנט"י דתרומה, ומשו"ה צריך מים שניים ג"כ בנט"י בחולין.

וא"כ אפ"ל דהרמב"ם לשיטתו דמחלק בין מאכיל אחרים דאי"ז נט"י באכילת חולין, לבין האוכל ע"י אחרים דצריך האוכל נט"י, כיון שהתקנה על נט"י הרי"ז רק בהגברא שאוכל, ולפ"ז א"ש הרמב"ם לשיטתו, דברכת על נט"י רק באכילת חולין ולא באכילת תרומה, דהתקנה בנט"י הרי"ז רק בחולין.

וא"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' ברכות ה"ח דכתב שם וז"ל, לט אדם ידיו במפה, ואוכל בהן פת וכו', ומשיג הראב"ד שם וז"ל, לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה, דאפ"ל בזה דהוי מחלוקת לשיטתם, דהרמב"ם לשיטתו דנט"י בחולין הרי"ז מתקנה ולא משום טומאה וטהרה, ומשו"ה מותר לכל אדם מישראל לאכול חולין ע"י עטיפת ידיו במפה, כי מפה הרי"ז תחליף ופתרון עבור נקיות, משא"כ הראב"ד שמתיר לאכול חולין ע"י מפה, רק לכהנים, ולא לכל ישראל, כי הראב"ד לשיטתו דהנט"י בחולין הרי"ז ג"כ משום טומאה וטהרה, ומפה אי"ז תחליף ופתרון לטהרה. ודו"ק.

הא דאיסורי מאכלות אסורות חמורים מאיסור לשה"ר

הרב יצחק לנדא

נראה בפשטות דאיסורי מאכל"א חמורים טפי מדהוי לאו מעשה ולוקין עליהם ויש מהם (שקצים ורמשים) שיש בהם ארבע או חמש איסורים עצמיים (ולוקים עליהם בהתאם כמה פעמים) כמבואר במס' מכות ריש אלו הן הלוקין ובעומ'ם, ואילו לשה"ר אין לוקין עליו (רמב"ם פ"ז מהל' דעות הל' א-ב) מדחשיב לאו שאין בו מעשה.

וכן מוכח מלשון רבינו יונה בספר שיע"ת שער שלישי אות רב-רג שכ' שם לבאר היאך יבואו דברי חז"ל ערכין טו, ב, שקול לשון הרע כנגד ג' עבירות, והלא ג' עבירות דין ביהרג ואל יעבור וז"ל שם: "כי בעל הלשון הוא שונה באיוולתו עשר פעמים ביום יכלים ויבאיש ויחפור ידבר שפת יתר ויכה בסתר ומי יתן קץ לעונשו כי בעל הלשון לא ישים קנצי למליך", הרי שבאר שעיך חומרת לשה"ר הוא לא בעצם האיסור אלא בכך שבעל לשה"ר עושה את העבירה פעמים רבין אין ספור ובהצטרף כולם הוי חמיר טפי מג' עבירות כשעשאן פעם אחת, אבל כשעבר רק פעם אחת על לשה"ר ודאי שבוה קיל טובא מג' עבירות.

וע"ש בהמשך דברי רבינו יונה שכ' כן להדיא: "ובאמרם וז"ל שקול לשה"ר כנגד שלש עבירות רצונם לומר כנגד עובר אותן לעת שיתקפו יצרו ולא כנגד היוצא מן הכלל כו" ע"ש והיינו שמשלים כאן הרי"ז וז"ל את דבריו ואומר דמה שאמר רבותינו דלה"ר שקול כנגד ג' עבירות שמדובר כאמור בבעל לשה"ר השונה באיוולתו תמיד כוונתם ששקול הוא כנגד אדם שעובר על אחד מג' עבירות בדרך מקרה שהצליח יצרו להכשילו בעבירה חמורה כ"כ, אבל העובר בתמידות על אחת מג' עבירות ודאי חמיר טובא מהעובר על לשה"ר בתמידות ולא על כה"ג מכוונים דברי רבותינו וז"ל.

וע"ש בהמשך דברי רבינו יונה וז"ל שם (אות רד-רה) שכ' עוד שני טעמים מדוע השוו את לשה"ר לעבירות החמורות, הטעם ה' הוא משום שבעל הלשון אבד לגמרי את השליטה על פיו ולשונו וממילא תשובתו קשה עד למאד, והטעם ה"ג הוא משום ש"בעל הלשון חטאו נקל בעיניו כי יאמר אך דבר שפתים הוא, ולא פנה אל נוקיו הרבים כו" ע"ש, והנה גם בשני הטעמים הנוספים שכ' הרי"ז וז"ל איירי דווקא בבעל לשה"ר העובר בתמידות על עוון זה וכמו שנקט הרי"ז בתרויהו הלשון "על הלשון" אלא שהטעם הראשון בנוי כולו מעצם זה שעובר בתמידות - דריבוי העבירות גובר על עבירה יחידית, ואילו הטעם השני רק משתלשל הוא מכך שמדובר במי שעובר בתמידות - דכיון ורגיל הוא בכך ממילא אבד את השליטה על פיו וכדלעיל. ואילו הטעם השלישי אמנם אינו בנוי כלל על כך שמדובר במי שעובר בתמידות אלא שגם בזה נקט הרי"ז הלשון "בעל הלשון" משום שפשיטא ליה דלא יצוירו בשום אופן דברי חז"ל המשווים לשה"ר לג' עבירות אלא באופן שמספר לשה"ר בתמידות.

הרי לנו שבכל ג' טעמים שכ' לא מצא רבינו יונה וז"ל חסרון בעצמותו של עוון לשה"ר שמחמתו יחשב חמור יותר משאר עבירות וכל הטעמים שמצא הם טעמים

חיצוניים שמחמתם עוון לשה"ר שקול כג' עבירות, אבל פשיטא ליה דאין להשוות עוון יחיד של לשה"ר מול עוון יחיד מג' עבירות שבוה וודאי העוון ג' עבירות חמיר טובא. וכבר ראינו שפשיטא ליה להר"ז וז"ל דלכל דג' הטעמים לא איירי כאן בעובר על לשה"ר רק לפעמים אלא דווקא בעובר בתמידות.

ולהאמור יש לנו לחזור למוסכמות הפשוטות דלאו שאין לוקין עליו קיל מלאו שיש בו מלקות ועל כן העובר לשה"ר בדרך מקרה באופן שיצרו הכשילו בזה, וברוב הפעמים הוא נוצר את פיו ולשונו, בזה אמרינן דקיל האיסור שעבר מאיסור דמאכלות אסורות.

ובאמת עיקר חילוק זה בין המספר לשה"ר באופן מקרי לבין המספר בתמידות מצאנוהו בכמה וכמה מקומות ובראשם הוא בח"ח כלל א' ס"ג "כל זה אפילו אם רק במקרה סיפר גנות חברו, אבל אם ח"ו הורגל בעוון זה בתמידות כו' אנשים כאלה הם נקראים בפי חז"ל בשם בעלי לשון הרע ועוונן הרבה יותר גדול כו' ועליהם נאמר בקבלה יכרת ד' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות", עכ"ל.

וע"י להלן אות ב' שנביא מכמה גדולים שחילקו בין בבעלי לשה"ר לבין המספר לשה"ר לגבי הגדון שם.

בענין המספר לשה"ר אם עוברים כל זכויותיו למי שסיפר עליו

הרב יצחק לנדא

ידוע בענין זה מה שמקובל אצל רבים (ולהלן נדון במקור הדברים) שהמדבר לשה"ר על חברו עוברים אליו כל העבירות שעשה חברו עד לאותו זמן, ומאיידך עוברים כל מצוותיו וזכויותיו של המספר אל המסופר, ומאחר ויש כמה תמיהות גדולות על דבר זה, נתחייבנו לבאר הדברים.

הנה עיקר דבר זה הינו פלא גדול דהא קי"ל עבירה אינה מכבה מצווה ודבר פשוט הוא אצל כל בעלי אמונת ישראל שאדם עתיד לקבל שכר על מצוותיו ועונש על חטאיו ואחר שיענש עליהן יוכה להכנס להיכל ד' ולהתעדן מזיו שכינתו ית' ולקבל גמול על מצוותיו וזכויותיו, ומהיכי יתני שישנה עבירה אחת מתוך שס"ה מצוות לא תעשה שכאשר נעשה פעם אחת מוחקת היא את כל מצוותיו, ופשיטא שגם אם היה נזכר הדבר באיזה מקום בחז"ל היה עליו לבאר שאין כוונת הדברים כפשוטם, וע"י להלן.

ובאמת שאם נאמר את יסוד זה כפי הנוסח המקובל הנ"ל נמצא שאין משמעות בעצם לעבודת השי"ת של צבור היראים לרבות צדיקים וחסידיים, כי במילא כל מצוותיו של אדם יעברו לאדם אחר כאשר יכשל למשל בגיל שישים בעוון לשה"ר, וממילא יוצא שהעוה"ב שלו יהיה תלוי רק בכמה פעמים "זוכה" שידברו עליו לשה"ר (ובעדיפות ראשונה שיהא אדם עתיר בזכויות), ועוד דכל פעם שמצוותיו עוברות לזולתו - עוברות הם יחד עם כל המצוות שעברו אליו בעבר ממה שדיברו עליו אחרים, וכן הוא גם לגבי העבירות, ונמצא א"כ שכל עברותיהם ומצוותיהם של ישראל נמצאים בתעוה תמידי מאיש לרעהו, ואין לך חוכא ואיטולוא גדול מזה, וע"י להלן שבארנו אל נכון את מה שכ' אדונינו בעל חובת הלבבות בענין זה.

ובאמת שתפיסה פשטנית זו פוגמת באופן מוחלטת באמונת היסוד של שכר ועונש כי יחדל האדם להאמין כי יקבל שכר על מעשיו הטובים אחרי שלא יבצר כי ביום מן הימים יכשל בעוון לשה"ר ואז יעברו ממנו כל מצוותיו וזכויותיו וכמו"כ יחדל מלהאמין כי יענש על מעשיו כי לא יבצר שידבר עליו אחד משונאיו או מאוהביו ואז יעברו כל עוונותיו אליו. 14967

ומה שנקטתי הלשון לא יבצר הוא רק בלשון עדינה, אבל באמת אין מציאות שלא יכשלו כלל בעוון לשה"ר כידוע לכל מי שמודע לעצמו ולמציאות ואין להאריך בזה כלל (ודי אם נזכר בתחום הביוריים בשידוכי הבנים והבנות - כמה דיבורים של גנות נאמרים בזה, וכי יכול אדם לבדוק בעצמו שלא נכשל אפי' לא פעם אחת באיסור לשה"ר?).

והנה המקור לדבר זה הוא בספר חובת הלבבות שער הכניעה פרק ז' שכ' שם בזה"ל "ואמר אחד מן החסידים הרבה בני"א יבואו ליום החשבון וכשמראים להם מעשיהן ימצאו בספר זכויותם וזכויותם שלא עשו אותם ויאמרו לא עשינו אותן ויאמרו להם עשה אותם אשר דבר בכס וספר בגנותכם וכן כשיחסרו מספר זכויות המספרים בגנותם יבקשו אותם בעת ההיא ויאמרו להם אבדו מכם כו",

והנה מלבד מה שלא אמר החסיד דבר זה בשם חז"ל אלא בשם אחד מהחסידים שאמר כן, גם לא נזכר בכל לשונו שם שכל הזכויות עוברות וכן לא נזכר שם שכל החובות עוברות רק נקט שם הלשון ימצאו זכויות שלא עשו אותם ואח"כ גם נקט

הלשון כשיחסרו מספר זכויות אבל לא כל הזכויות - שדבר זה לא העלו על דעתם כלל.

ובעיקר הדבר יש לבאר דכונת הדברים היא שיש בעוון לשה"ד ענין שמכוין להטיל מום בזולתו ויש בזה בחינה שחוזר הדבר אליו וכעין אמרם ז"ל כל הפוסל במומו פוסל, ולכן יוצר הדבר פגם בזכויותיו ובמצוותיו, ולכן מבלי שישוּב על חטאו ימצא האדם כי חלק מזכויותיו נפגמו ע"י דבורו בזולתו. ומאידך, השני שעליו דיבר יזכה לתוספת זכות ושבח במצוותיו והכל כפי החכמה העליונה לאיזה מצות וזכויות של המספר ימשך הפגם ולאיזה מצוות וזכויות של המסופר ימשך תוספת השבח והזכות. ועל זה הדרך הוא גם בענין העונות, אבל זה פשוט שאין הכוונה שמצוות וזכויות שצבר אדם במשך עשרות שנים יעלמו לו בן רגע בגלל אסור לאו אחד של שלה"ד.

ועוד יש להוסיף ששיעור הפגם בזכויותיו תלוי ברמת הפסול והגנות שנתן בזולתו, שאינו דומה לשה"ד שאמר אדם באקראי ומבלי כוונה להטיל רפש במדובר לבין אם אמר לשה"ד להדיא מתוך כוונה להכפיש את חבריו, וכ"ש כשאמר דבר שעשוי להזיק לו בעליל לפרנסתו או בשאר אופנים.

ובספר ח"ח הוצ' דרשו מצאתי שהביאו משם הגר"י צדקה והגר"ח קניבסקי זצוק"ל שלא נאמר דבר זה אלא בבבלי לשה"ד ולא באדם שנכשל בלשה"ד באופן מקרי, ולכאורה הוציאו הם בזה את כל העוקץ מהדברים שבאמת לא עבירת הלשה"ד גורמת אלא סוג האדם, ופשיטא שהמציאו את מנחם הפשיטות שכ' לעיל שלא שייך לפרש הדברים כפשוטם והוא מנוגד לשרשי האמונה והדעת.

ובאמת שדבר זה נפוץ הוא לרוב גם במאמרי חז"ל מפורשים שפעמים רבות מחוייבים אנו להבין שאינם כפשוטם, ואדרבא אם נפרשם כפשוטם יהיה בזה הרס ועיוות רב. ואף שישנם בזה דוגמאות למאות נמנה כאן שניים מהם: שבת ק"ח ע"ב כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדורו של אנוש מוחלים לו, וכן מצינו בבבלי ע"ב ע"ב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלים לו על כל עונותיו, וכל בר דעת מבין שאין הדברים כפשוטם והדברים באים לבטא בחינות מסויימות שיש במעלת שמירת השבת ובמעלת הבושה בעבירה שעשה, וכפי שהאריכו בזה המפרשים כיד ד' הטובה עליהם, ואכמ"ל.

ופשיטא שגם מה שנמצא בדברי האחרונים ז"ל שהביאו את החוה"ל הנו' לא יהא זה יותר ממה שכתוב בחוה"ל עצמו וכדלעיל, וגם הפירוש בזה יהא בבחינה של פגם ולא שמאדם לגמרי מצוות שעשה, ולא הביאו דבר זה אלא כדי ללמדנו את חומרת הלשון הרע, אבל לא שנלמד דברים כפשוטם ח"ו (שהוא דבר מופקר לגמרי וכדלעיל).

תרעומת

הרב חנוך העניך מנדלסון

בכמה מקומות מצינו שנפסק שאין חיוב ממון, מ"מ יש לו עליו תרעומת, ויש לעין מהו גדר דין זה, והאם מותר לעשות דבר כזה שיש לחברו עליו תרעומת, או שאסור.

והנה הטור (ח"מ ס' של"ג) כתב "השוכר את הפועל איזה מהם שבא לחזור הפועל או בע"ה הרשות בידו... אלא שיש על החוזר תרעומת". וכתב הסמ"ע שם בסק"א שמדברי הטור מבואר שאין איסור בחזרה זו, שהרי כתב ש"הרשות בידו" לחזור, וביאר הסמ"ע שהטעם שאין כאן משום מחוסר אמנה, כמו בחוזר ממקח שנגמר רק בדברים דק"ל לעיל בס' ר"ד שדברים יש בהם משום מחוסר אמנה, והוא איסור גמור לחזור בו משום שנאמר " שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב", הוא משום שכאן מדובר שאינו חוזר סתם, אלא כי אינו צריך למלאכה זו או כי ירד המחיר, וכדעת הראשונים בס' ר"ד ס"א שבתרי תרעי דהיינו שהשתנה המחיר מותר לחזור, כי יש לו הפסד בדבר, וכל איסור מחוסר אמנה זה כשחוזר סתם בלי סיבה.

(ולפי"ז כתב הסמ"ע דא"נ דלדעת הראשונים הסוכרים שם שגם בתרי תרעי אסור, ובהכרעת הרמ"א שם, גם כאן יהיה מחוסר אמנה. אמנם הבי"ח והש"ך בס' ר"ד חלקו על הכרעת הרמ"א, והאחרונים הקלו בזה, ע"י פת"ש ר"ז סק"ה מההתח"ס ובפת"ח קניינים פ"א ס"ג).

ועכ"פ מבואר מדברי הסמ"ע שעצם זה שכתוב שיש תרעומת, לא אומר שזה אסור. וכך מבואר גם מדברי הבי"ח שם, שכתב ששייך בזה גם דין מחוסר אמנה, ולא נכתב כאן כי סמכו על המבואר בס' ר"ד, הרי שגם הוא נקט שתרעומת ומחוסר אמנה הם שני דברים נפרדים, ותרעומת לבד אין בו איסור, כמו שכתב הטור (וזה דלא כמבואר בהערות הגרי"ש ב"מ עו:).

ולפי"ז צריך לבאר מה זה דין "תרעומת", דכבר כתב התפא"ר בריש האומנין דמהלשון "אין להם אלא תרעומת" משמע שאין בזה חיוב תשלומין אפילו לצאת ידי שמים, וע"י בשי"ך בס' של"ג סוף סק"א שהנפ"מ הממונית לדינא בדיני תרעומת, היא רק לענין הדין המבואר בס' של"ב ס"ה ובס' רכ"א, וע"ש שאין זה דין מהותי מכח דין תרעומת, אלא שאם כשחוזר יהיה לחברו תרעומת עליו, תולים שמסתמא לא הייתה כוונתו לחזור, ע"ש.

וכבר כתב החת"ס "ובא בהך דינא דתרעומת, משום דאיסורא איכא להתרעם על חברו בחנם". אלא שכיון שלפי הנ"ל אפילו איסור אין בדבר, א"כ צ"ב למה באמת מותר כאן להתרעם עליו.

ובפת"ח (אונאה פי"א הערה כ"ח) דייק מדברי רש"י בב"מ נב: עוד יותר מכך, שבכ"ג שיש לו עליו תרעומת, מותר להוציא דיבתו ולהתרעם עליו בפני אחרים, ע"ש שהניח הדבר בצ"ע.

המקניט את חברו

והנה הפמ"ג (א"ח קנ"ו א"א סק"ב) הביא את הסמ"ע בס' רע"ב סק"ח, שחילק בין מי ששונא את חברו כי הקניט אותו, שעליו נאמר שטעינה ידידה עדיפא מפריקה דאחרים "כדי לכוף את יצרו", למי ששונא אותו בגלל שעשה עבירה שבין אדם למקום, שמצוה לשנאותו ואין ענין לכוף את יצרו. ותמה עליו הפמ"ג מה החילוק ביניהם, הרי בכל עוול שעושה לחברו, הוא גם עובר על איסור, בדיוק כמו באיסור שבין אדם למקום. ובתחילה הבין הפמ"ג שהחילוק הוא בין עבירות שב"א למקום לעבירות שב"א לחברו, ותמה על זה שבכל דבר שב"א לחברו יש גם עבירה שב"א למקום, שהרי עבר על ציווי המקום, וא"כ גם בזה מצוה לשנאותו.

ולכן הפמ"ג שודאי גם מי שגול לו וכדומה, מצוה לשנאותו, ולא שייך בו לכוף את יצרו, אבל אם רק הכעיסו בדברים או הקניטו וכדומה, אף שמתור לשנאו (דאל"כ, והיה מדובר ששונאו באיסור ועובר על לא דלא תשנא, מה יעזור שתצוה התורה לכוף את יצרו), מ"מ אין מצוה לשנאו, ושייך בו הענין לכוף את יצרו.

ובדברי הפמ"ג כאן יש שני חידושים גדולים, החידוש הראשון הוא שהמקניט את חברו, אינו עובר בשום לאו, ומבואר שאינו עובר לא בלאו דאונאת דברים, ולא בלאו דלא תשא עליו חטא, שהוא אזהרה למבייש את חברו (כמבואר בסה"מ צ"ל ש"ג, ובפ"ו מדעות ה"ח), והוא מבואר בדברי הפמ"ג בעוד מקומות, ואי"ה עוד נאריך בנידון זה בל"ג.

והחידוש השני הנוגע לנידון דין הוא שאף שאם רק הכעיסו או הקניטו, שלא עבר בלאו ולכן אינו רשע שמצוה לשנאו, אבל מ"מ מותר לשנאו, וצ"ב מהו התר זה.

ואולי היא סברה בעלמא באיסורים שבין אדם לחברו, שאין איסור כאשר הדבר מוצדק ואינו שונאו בחינם (וע"י ברדב"ז חלק א סימן תצ"ב שהמקלל את חברו וחוזר חברו וקללו לא עבר איסור דלא תקלל חרש "דק"ל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור וכ"ש הכא דלא שינה כי כאשר עשה כן יעשה לו"), או אולי מלשונו יש משמעות שההתר הוא כיון שחברו "הכעיסו", ונאמר שכל האיסור הוא כשמעצמו כועס עליו ושונאו כדלהלן.

והן הן הדברים המבוארים בסוגית תרעומת שפתחנו בה, שכפי שהבאנו מדברי הטור והסמ"ע לא עבר חברו שום איסור, ואעפ"כ כיון שגרם לו הפסד או צער, יש לשני תרעומת מוצדקת עליו, והדבר מותר.

לא תיטור

אלא שלכאורה אף אם אין בזה איסור לא תשנא את אחיך או לא תגזל וכדומה, מ"מ לכאורה איסור לא תיטור ודאי יש בזה, שזה גופא הצינו שלא לזכור וליטור על הרעה שעשה לו חברו.

ונראה שזה גופא המקור לשני התרי הראשונים בנקימה ונטירה. דהנה החפץ חיים (בבב"ח לארין ח) הביא שדעת היראים קצ"ז והסמ"ג בל"ת י"ב ורבינו יונה בשע"ת ש"ג ל"ח (וכ"ז הסמ"ק קל"א והמאירי ביומא כ"ג), האיסור ליקום וליטור הוא רק על דבר ממון כמו מניעת השאלת כלים, אבל אם ציערו צער הגוף מותר לנקום וליטור (כנראה בסוגיא ביומא כ"ג, ע"ש), אבל דעת החינוך במצוה רמ"א שהאיסור הוא גם אם ציערו צער הגוף. עוד הביא הח"ח שגם לאוסרים נקימה גם על צער הגוף, מ"מ כתב החינוך במצוה של"ח שאין איסור אם נוקם בו מיד, ע"ש.

ולפי מה שהבאנו נראה שאין זה שני התרי מקריים, אלא הכל מוכח מדין התר תרעומת, שמוה מוכח או שעל צער מותר לנקום וליטור, או לומר שאם זה מיד מותר, וכל האיסור הוא ליטור לו כעבור זמן.

ולפי זה יצא שלפי החינוך, או במקום שאין בזה צער אלא רק הפסד ממון, כל ההתר בתרעומת הוא מיד, אבל כעבור זמן יצטרך להסיר הדבר מליבו. (ולפי זה יש מקום לדברי המהרש"ח ח"ב נ"ג שהתיר לנקום במקום שיש תרעומת, אך הוא התיר מטעם אחר ע"ש).